

י ש י ב ו ת ה מ ל י א ה

הישיבה השמונים ושמונה

ביום כ"ה בכסליו תשכ"ט בשעות 10-13.00 בצהריים בבית האקדמיה בירושלים.
הנוכחים: החברים האדונים אברמסון, בלאו, בן-חיים, בנעט, ברנרין, ייבין, מלמד, מירסקי, סדן, רבין, ריבלין, שלי.
החברים היועצים האדונים אירמאי, בן-שמאי, ברוידא, דותן, מייזלש, מלצר, מיקם, סמילנסקי, פליישר, קדרי, רצהבי.
המנהל האמרכלי הא' בן-מנחם.
חברי המזכירות: הגברות בהט, קלאר ורייך והאדונים איתן, מדן, נצר, סיוון.
אורחים: הגב' ייבין, והאדונים נהר, וילנסקי, שורץ.
הצטדקו על היעדרם האדונים בורלא, גרינברג, אורבך, הלקין, עננון, קוטשר, קרוא, שבטיאל.

- א. דברים לזכר שאול טשרניחובסקי ז"ל (במלאות כ"ה שנים לפטירתו)
- ב. אישור הצעת התקציב לשנת 1969-1970
- ג. דין-וחשבון של המזכירות המדעית לשנת תשכ"ח
- ד. המשך הדיון בכללי נטיית השם: ג. החולם.

א. הא' בן-חיים: אנו מתכנסים היום לישיבת המליאה השמונים ושמונה, והיא ראשונה לנו בשנה זו. מנהלת האקדמיה ראתה להקדיש את חלקה הראשון של ישיבת המליאה הזאת להעלאת זכרו של שאול טשרניחובסקי, שבחג הסוכות מלאו עשרים וחמש שנים לפטירתו. כדאי היא יצירתו של טשרניחובסקי בספרות ובלשון, יצירה גדולה ורבת פנים, שתהא האקדמיה ללשון מתייחדת עם זכרו של היוצר. אך יתרה על כך: חובה מוטלת על האקדמיה לזכור ולהזכיר, כי היה טשרניחובסקי במשך שנים הרבה חבר פעיל מאוד בוועד הלשון העברית, וגדול ונכבד היה חלקו בעיצובה של הלשון החיה, המדוברת, במיוחד בכל מה שנוגע למערכת המונחים במדעי הטבע, וברפואה בפרט.
שני חברי האקדמיה, האדונים הלקין וייבין, יאירו בהרצאותיהם בחינות שונות ביצירתו של טשרניחובסקי. לצערנו לא יכול הא' הלקין לבוא לישיבה היום מחמת הצטננות, וחברנו הא' מירסקי נאות לקרוא לפנינו את הרצאתו.

הא' מירסקי קורא את דברי הא' הלקין

קווים לדמות שירתו של שאול טשרניחובסקי

נדמה לי, כי את המיוחד לדמותו הפיוטית של טשרניחובסקי יש לחפש על פי שתי תכונות יסוד ש באופיו כיוצר. התכונה האחת היא תמימותו כמשורר, תמימות שאומרת אותה נאיביות יוצרת, הקולטת את היש העולמי ללא תביעות אֶ-פְּרִיורי מן העולם, והיא הזיקה אל ההווה, ששילר רואה אותה כמקור האמנות המרגישה והַרְגִּישה, "די עמפּינדליכע קונסט", לעומת האמנות הרגשיית-המתרגשת, "דיע סענטימענטאלע קונסט", בלשונו. והתכונה השנייה – זו אי-הנוחות, המבוכה כמעט, שאדם טועם בשירת טשרניחובסקי, כל אימת שהמשורר רואה לעיניו את האדם כמתנכר ליש העולמי, כמרוחק לפי טבעו האנושי מן היש העולמי כל כך, שהמשורר מתקשה להכליל את האדם – את האדם מן היישוב, החברתי-ההיסטורי בפרט – בתוך תחושתו "הנאיבית" לגבי שאר מערכות הטבע, הדומם, החי והצומח, שלכאורה הן נמוכות ממערכת

הַמְדָּבֵר בעל ההכרה בהוויה הקוסמית. תרתי דסתרי אתה חש בשתי תכונות אלה, שהן השתי והערב בכללות שירתו של טשרניחובסקי. מצד אחד, נשמעת שירה זו כולה – מִנְצָאה נגורה שאננים" עד "עמא דדהבא" – כאמירת אָמֶן חיובית אחת לחיים, שלעולם "מניגה אחת הם, שיר אחד נפלא, רם; ומן הצד השני – אמירת אָמֶן חיובית זו נפגמת בשירתו, כשהיא חשה במין קרע, במין ניתוק, שחל אי־שם במרחקי הזמן בין האדם לבין האחדות שבהתהוות הנצחית, המתלבשת ביש הקוסמי במערכותיו הקודמות לאדם. תרתי דסתרי. אבל נדמה לי, שסתירה זו היא המפעמת את יצירתו של טשרניחובסקי עד כדי טראגיות מיוחדת רק לה בשירה העברית בת־זמנה, ואולי בשירת אירופה אף היא במאה העשרים. מבחינה זו קשה למצוא אח לטשרניחובסקי בשירה הנוצרת בדורות האחרונים, היינו משורר, הרואה עצמו חוט אחד ברשת כל כוחות עולמים" ויחד עם זאת אנוס הוא להתודות גם על חשבון עצמו, שהאדם שבו אף הוא מנותק כל כך מן "האיתנים", עד שבהכרתו שלו האנושית "איתנים" הללו, "אחים קטנים" של האדם אף הם "דוויים ונענים, עד לבלי הכיר אח את אח". משום קוצר הזמן לא אוכל להביא הרבה פסקאות מוכיחות את דבריי אלה, אך יורשה לי כאן להביא בעניין זה קטע אחד מתוך "שיח קדומים" – שיחם של המעיין והגל ואלפי הענפים שבנועי העצים ביער:

וּבְרִטְט הַחַיִּים הַמְפְּכִים עַל סְבִיבִי
 הַרְגֵּשְׁתִּי וְאֶבִּין נְאוּמָם,
 וּבְסִפְרָם לְתַמָּם,
 כְּפִטְפוּט תִּינוּקוֹת
 הַפְּרִתִּי בְּשִׁיחוֹת, שְׂבִעֲנוּהָ הֵן בּוֹקְעוֹת וְעוֹלוֹת,
 הַפְּרִתִּי קוֹל אַחִי, אַחִי הַקְּטָנִים,
 שְׂאוּ תָם עֲזֹבְתִי זֶה רַבּוֹת בְּשָׁנִים,
 בְּהַפְּרִיד אֱלֹהִים בְּאַרְץ אֵיתָנִים, וְנִשְׁאַרוּ דְּוִיִּים וְנִעְנִים
 עַד בְּלִי־לְהַכִּיר אֶח אֶת אֶח...
 וְהִיעַר שָׁח, וְהִיעַר שָׁח...

ראוי לומר מיד, ששתי התכונות האלה בשירת טשרניחובסקי נראות לי מובהקות, בולטות וברורות כל כך, דווקא משום שלמראית העין יש הרבה מן המשותף בהן ובתכונותיה של השירה העברית החדשה כולה, החל בדור ביאליק לכל המאוחר. השירה העברית כולה – בוודאי נראית לעתים קרובות כמשתכרת בגדולת העולם הטבעי, כשואפת – לפחות – להשתכר בגדולה זו, מתוך הפלאה ליש העולמי בשלל צבעיו ובשפע כוחותיו. אלא שהשתכרות זו, השאיפה להשתכרות זו, בשירתנו בכללותה – הססנית היא מאוד: אינה בטוחה בזכותה לתת ללב, החומד זיו עולם, ללכת אחרי העיניים, הנפקחות מול הָדוּר־נאה זה שבזיו העולם. כי על כן שירת הטבע העברית – אתה שומע גם שומע הגיגי נכאים בוקעים מתוכה בכה ובכה. דומה: עורגת שירה זו ליאחו בִּישׁ הססגוני, ללא הרפות ממנו, ואין הדבר עולה בידה על נקלה. יש וצער האומה וצערו של הפרט היהודי מעכבים, מעוררים הרהורי תשובה על היצר, המתגרה לקראת הנאה שלמה מאילן נאה וניר נאה: "השוחט שחט", וממילא השמש הזורחת והשיטה הפורחת נעשות לעג נוקב עד תהומה של נפש, ברכת־הנהנין קופאת על השפתיים. ויש שחוסר הכוח להידיבק בטבע מתוך שכחת הִישׁ הגמורה יונק מייגונו של המשורר העברי, החי בתוך תוכו את האדם המודרני המיותם – בין שיתום זה הוא הבן היהודי שגלה מעל שולחן אביו היהודי, בין שהוא אדם מודרני שסוע ומפולג, המגיע לידי התאכזרות כלפי עצמו וכלפי העולם בעצם מאמציו להבין הבנה כלשהי במשמעותם של החיים, שאינם יודעים מה הם ואל מה הם שואפים. בין כה וכה, יתמות אנושית זו היא החוצצת בשירתנו גם בין הדבקות בטבע לבין

היכולת להגיע לידי חדות הזדהות עם כוח ההתהוות הנצחית שבהוויה העולמית. לכל היותר מתגלית תחושת הטבע בשירתנו בצורות טהורות יותר, כשהיא מתעלה עליו אידיאלי-פילוסופי. עתים פועלת כאן מידה מעורה בנפש הישראלית, והמשורר מאציל משהו מהוד המסתורין, מכלות-הנפש הריליגיוזיות, על שירתו לטבע, עם השיש הגשמי היפה נעשה מרכבה לפנים הרוקני, ואפילו האלוהי, שבו. עתים נותן-טעם אידיאלי-פילוסופי זה כל עצמו מנוסה אל איתני הטבע – אלה נטולי ידיעה ובחירה הם, לכאורה, ואף על פי כן בורה המשורר אליהם מפני הקיוי והמיוסר שבאדם המודרני, בעל הידיעה והבחירה קצרות היד. ועתים, כגון בשירה הארץ-ישראלית למאז שנות העשרים, הרי הרגשה זו בטבע, האידיאלי-הפילוסופית, אורגת לעצמה לבושים חדשים, גם חברתיים גם היסטוריוסופיים, עם שאהבת ארץ-ישראל נעשית, בלשונו של ר' נחמן, אהבת הארץ "בפשיטות", על העצים ועל האבנים שבה. קיצורו של דבר: כל כמה שמרובה "שירת הטבע" ביצירה העברית הפיוטית בכללה, לא קל למצוא בה זיקה למה שמכנים "הטבע" כתכלית בפני עצמה, כמקור אחד ומיוחד לכיסופי המשורר המעוצמים בדרכו אל היצירה.

ואם אמנם זה הכלל – יצא טשרניחובסקי מכלל זה. דומה: שירתו שלו בלבד יודעת, כמה טהור ועמוק אותו מקור אחד ומיוחד שמפרנס אותה. דומה: כיסופי הפיוטיים שלו בעיצומם לעולם יונקים ניקה חושיית-רגשית-שכלית משפע הכוחות שבהוויה הכלולית המתחדשת מרגע לרגע ומן העולם ועד העולם. לבושיה של התהוות מתחדשת זו הם אותם "סמפוניות אור וצל, וכחל וסרק ושני", "זרקמות גידי-עץ על נסר מהגני", "וגונים טרם-יום ושל ערב רוחץ בדם, / המשיל אוצרות פז ולעולם לא יעני". והם הם המשתזרים כדי "מנינה אחת", כדי "שיר אחד", שהמשורר, הקולט את האחדות שבאלה – אשריו ואשריו, שכן אחדות מוחשת זו, שוכה רק הוא לקלטה היא המנקה אותו במתן פה לאותה אחדות רוננת, כפי שיודע זאת טשרניחובסקי עצמו באותו כליל-סונטות שלו "אל השמש": "כי לבי דובב שיר לחמה ולפסיל". בוודאי אחדות רוננת זו – חידה סתומה היא, סוד איום ומענה לפרקים בכמוס שבו. אלא שהחידה – היא עצמה שכרה: "לב תמימים פתרה כבר", כלשון המשורר. "לב תמימים" דווקא. "הלב התם" – די לו שיחוש באותה חידה נצחית גם את הרננה הנצחית שבה, וכבר מצא את הפתרון לחידה. פתרון מאוים כחידה עצמה? אולי. אבל די לו לאדם משורר באלה, בשניים אלה שהם אחד: סופג אדם אל קרבו את האחד שבהם – והוא מגלה תכליתו בעולמו, כמשורר בוודאי, ואולי כאדם סתם כמו כן.

האדם סתם, כביכול, עומד מדור דור בויז, ברתת, באימה משתאה לחידת ההוויה – ואימת ההשתאות הזאת היא מקורה של השירה, שירת העולם לאומית וללשוניתה. ואם מרובה כאב האדם מחדותו בהפלאה זו, שהוא מפליא את הטמיר-הנעלם שבהוויה הנצחית, אין זה כך אלא משום שמדור דור חוזר האדם ומכיר, כמה מופרש הוא – דווקא משום כוח-המכיר שבו – מורם ההוויה הנצחית, כל כמה שהוא נכסף מדי פעם לשוב ולהיבלע בה. ככל שהאדם נעשה יותר בעל הכרה – כוח-המכיר שבו מעכב את תפיסת עצמו כחלק מושרש בפללות העולמית, ושמתח חייו מתמעטת. אלא שהמתח הזה בין השאיפה האנושית, כפי שחי אותה כל אדם על פי דרכו, לשוב ולהיכלל בזרם-ההוויה לבין אי-היכולת להגיע אל ההיכללות, המתרמות באותו זרם חד את חידתו, הוא שנעשה שירה, החל בצורות ההבעה הפרימיטיביות ומשם ואילך.

תלום תרטימי און, המתאר על פי קיר
 וכתב-דרואידים זה, טבוע באבני-גיר
 קמע על פני קלף, שיר קוסם – גמגום עני;

שְׁרֻטוּט נֹתֵן צֵו לְדוֹר וּלְאֵם — — —
 הַשְּׂבָעוֹת רוּעָה-צֶאֱן, הַלּוֹחֵשׁ עַל סֶף דִּיר,
 פְּלִיטַת שְׁנִיזוֹן-מָג, כִּי אֶחָזְהוּ צִיר,
 טְלִמָּאוֹת-סִין — — —

בכל אלה מגלה מבטו ה"סקרני" של משוררנו "תפלה (זה), ארשת בשר-ודם". והתפילה האנושית הזאת מדור דור אל מי ועל מה? הרי היא, כפי שהיא ניתנת בסונטה ה' (כליל-הסונטות "לשמש"):

הַהֲנָה בְּסִתְרֵי-יֵשׁ, נָא שְׁמַר-לִי אֶת הַדָּם,
 אֶל תִּכְבֶּה אֶשְׁךָ, בִּי הַצֵּת בְּרַחֲמֶיךָ,
 אֶשְׁ-נוֹזְלִים, נוֹטְרָה אֵשׁ, זִיק אֶחָד מִלְּהַבֶּיךָ!

האדם לדורותיו מתפלל תפילה זו אל "ההווה" הנצחי, הלן בסתר-יש, שטיב מהותו הנעלם עשוי שילחש לו לאדם את פשרו מדי פעם מתוך נפשו-דמו של האדם: אותו "הווה" הוא גם מין "היה ויהיה", שכן הוא "אש-נוזלים, נוטרה אש" בהכרת האדם, בתנאי אחד - שידע האדם להקשיב לרחש האש הנצחית בקרבו, ש"הצית" בו "ההווה בסתר-יש" "ברחמיו" על האדם בעל ההכרה בתוך שאר ההווה, שאין כוח-המכיר פועל בה.

יודע שטרניחובסקי, שתפילת אדם זאת אינה נענית אף למחצה. אם אמנם תפילה זו היא תמצית תולדותיהם של מאבקי האנושות כולה על פדות נפשה, המתאפשרת מתוך הודהרותו של "זיק אחד" מלהבי-האש, המהווים את "ההווה בסתר יש", הרי בסופו של דבר לא האדם כולו חש ומרגיש בכך. לגבי האדם סתם כאילו גם התפילה עצמה אינה קיימת, עד כדי שייחנה ממנה, מן התפילה, לפחות. רק המשורר עשוי שיתפלל כך גם על חשבון האדם כולו, שכן המשורר הוא היודע, כי בכוח - ולוא גם כלל וכלל לא בפועל - תפילה זו הנפשו-דמו של כל אדם היא, והיא משום כך "סך-הכל הרב", (היינו: הנקוט, הקנט), של תולדות הנפש האנושית לדורותיה, כפי שמסכם אותן המשורר בשתי השורות האחרונות של הסונטה:

זֶה סֶף-הַפֶּל הָרֵב, הֶלֶן בְּלֵב הַמָּר,
 קוֹל נֶפֶשׁ עוֹטָה אוֹר, קוֹל תּוֹעָה בְּמַחְשָׁךְ זָר.

רק המשורר יודע מדי פעם, מה רב שכרו, אם היא נענית לפעמים ואפילו כדי רגע, כשיסוד ה"תמימות" שבו עומד לו באותו רגע והוא "מסתפק במועט", בבת-קול לוחשת, שדי לו לאדם בעולמו, אם יש בכוחו להציץ ללב הפלא הנצחי שבין-קום ולראות את הקיים לעד ביופיו ובצמצמו למרות כל חליפותיהם ותמורותיהם.

נדמה לי, כי משורר תמים כזה אחד הוא טשרניחובסקי בשירתנו. אֶ-הוֹמִינִיּוֹת מיוחדת במינה מציינת את יצירתו, אֶ-הוֹמִינִיּוֹת, ולא אֶ-הוֹמִינִיּוֹת. היסוד האנושי, כערך נעלה מכול, אינו מתבלט כל צורכו בשירתו. אותה אֶנְטְרוֹפּוֹזִיטִיבִּיּוֹת נבוכה, שממנה יונקת היצירה היפה בדרך כלל, לא אליה נטה לבו. יחס של נאמנות כבדת-ראש אל נפתולי לב האדם, אל מעקשי הרגש והחלום והאכזבה שבו - קשה למצוא בשירתו: האדם בשירתו נוטה להיות האדם התמים, השלם, בין שהוא הגיבור המורם מעם, בין שהוא, להפך, אחד מפשוטי-עם, התמים והתמימים, שעדיין הם כאדני-השדה מחוברים אל האדמה ואל השמים אשר על פניה ללא התלבטויות יתרות בכל הנוגע לדרכי איש בתבל. ולא שב יטל המשורר את האדם, אלא שיהסו אל האדם נוטה להיות צדדי כמעט, מצטרף דרך אגב אל יחסו הפנימיים יותר, העמוקים והרציניים יותר, אל עולם-יה כולו; נכון יותר: אל דופק-החיים שבחומר בכל צורותיו. ממילא האדם כנושא ביצירתו - והוא, המשורר, בכלל זה באשר הוא אדם - אינו אלא פרט אחד מן הפרטים

המגוונים במסכת יחסיו אלה. ממילא לב האדם בנפתוליו האנושיים המעוזים, הנעושים, נעשים מתוך כך בעיני המשורר מעין מחיצה מפרידה בהרגשתו בין האדם, המודרני בפרט, לבין עיקר מהותו של עולם, של "תבל ומלואה": אלה, כביכול, כל עצמם כוח-היוצר שבהם, כוח ההתהוות, הפועל בעצמה לא-מודעת דווקא, ללא הרהורים על תכליתו וללא קנתור כלשהו מתוך עיין במגמת פניו.

הא' ייבין מרצה על

פועלו של טשרניחובסקי בחידוש לשונו

בלשנותו של טשרניחובסקי ינקה מאותו מקור שנבעה שירתו. הוא נעשה בלשן, מפני שהיה משורר; וכשם שהשיב משב רוח חדשה בשירה העברית, כך טרח להכניס משב רוח מרעננת זו גם בשפה העברית.

ועוד זאת. טשרניחובסקי היה רופא. איני יודע, משום מה בחר במקצוע זה; ויכול אני רק להעלות סברה, כי אהבת האדם שבו, האמונה באדם שבו, היא שהולכה אותו למדע זה של עזרה וסעד לחולי גוף ונפש. וגם כאן מצא שדה בור בלשון החדשה, שלא ידעה לתת ביטוי מדויק למונחים קצובים ומוגמרים.

הדברים הטרידו את רוחו של טשרניחובסקי מראשית צעדיו. ושנים מועטות לאחר תחילת עבודתו הספרותית כבר כתב מאמר פרוגרמתי בעניין זה.

אמנם נדפס המאמר ב"שפתנו" ב' בשנת תרפ"ג, אך בסופו של המאמר נרשם "פטרורגאד 1914". בו מנתח טשרניחובסקי את בעיות הטרמינולוגיה המדעית בעיקר במדעי הרפואה והטבע, ומוכיח כי העניין פשוט הרבה יותר ממה שחושבים, וקורא לחקר המקורות העבריים מלשון חז"ל ומספרות ימי הביניים, אך דורש דיוק ושיטתיות בהסגלת מונחים מצויים ובחידושי מונחים מתוך השרשים המצויים בעברית, אף כאלה שנשאלו מלשונות אחרות; ועוד מדגיש הוא את היסוד של היקש-דמיון ומסורות עממיות, שיש לנצלן בתרגום עברי, ומדבר על יסודות קביעת מונחים בשפות לועזיות, שאפשר להחילם בפשטות גם ביצירת מונחים עבריים לפי אותם עקרונות ממש. ובנידון זה חשובה הערתו "כי גם עתה, לאחר שעברו כמה וכמה מאות שנים (מאז הנוחה המונחים. - ש"י), ועדיין ניכרים רישומיו של הרוח הערבי-השמי בטרמינולוגיה לעתים קרובות באופן בולט מאוד" (ע' 12). אולם גם במאמרו זה, הדין לכאורה בחומר "יבש" כזה, כמונחים טכניים למדעי הטבע, פועמת בדבריו דווקא רוחו של המשורר העברי: שלא לשכוח את הצד האסתטי שבדבר, לשמור על רוח השפה, על נפשה של המלה והקשר שבינה ובין הלשון ועל הצלצול היפה. אותן המלים, שיש להן מובן משותף, יצא משפטן על פי גורת היופי שבהן. למשל: הפרק הקרוי על שמו של החכם שופארט, יש לקרוא לו ה"קופץ של שופארט" ה"חוליה של שופארט", ה"רפכת שופארט" ועוד. אלא שאפשר שאחזן ששמעה בילדותה ביטויים מעין "פרקי דרבי אליעזר", "פרקי אבות" "פרק שירה", תבחן את השם האירופי ותבורר לה את השם העברי: "פרקו של שופארט" (עמ' 16).

אך עוד לפני המאמר העקרוני הזה קיים טשרניחובסקי בעצמו את הפתגם: "קריינא דאירתא איהו להווי פרוונקא". כבר בכרך כ"ג של ה"שילוח" פרסם רשימה של צמחים ופרחים שהעלה ממקורותיו.

הוא קורא תגר ברשימה זו על ריבוי התרגומים השונים לאותו צמח או פרח; כלולה בו ביקורת על ועד הלשון של אותם הימים (1910): "אילו הייתה לנו אקדמיה מעין זו של הצרפתים, שהקהל שלנו היה מקבל את מרותה, היינו מושיבים את חבריה לחדש שמות. ומה ש"מניחי הלשון" הללו היו נותנים לנו, היינו מקבלים. אבל אקדמיה אין לנו ו"ועד הלשון" שבירושלים ישן

את שנתו המתוקה" (ע' 315). הוא מציע אפוא להסתדרות העברית להושיב ועד קטן של מומחים לקביעת מבחר של 300 צמחים (פרחים, עשבים ואילנות). [ויש בסוף הערת המערכת לעניין – למסור זאת לא' איינהורן בעל "תורת עבודת האדמה"]. רק מבין השיטים עולה מן המאמר עדות, כי טשרניחובסקי עצמו לא רק נאה דרש, אלא גם נאה קיים. רק משם אנו למדים, כי הניח שמות חדשים כגון זְכְרִינִי, שֵׁן הָאֲרִיָּה, אֲמִנּוֹן וְתָמָר ועוד. ויש עניין לציין, כי גם בזאת נוהג טשרניחובסקי, אולי שלא במתכוון, בדרכו: היחס האישי הישר אל הטבע והסביבה. הפרח Myosotis, באנגלית forget-me-not, ובגרמנית Vergiessmeinnicht, וברוסית nezabudka, בחר טשרניחובסקי לתרגמו זְכְרִינִי, בחינת "אֵת ואני", ובא ביאליק ונטרל אותו על דרך הכתבים, זְכְרִיָּה; וכך, לדאבוני, קיבלו אורחי ואורבוך (ב"ילקוט הצמחים" – מילוני ועד הלשון ג), אעפ"י שהוסיפו גם אֵזוֹן הַעֶכְבֶּר וְאֶל־תְּשִׁי. אך סופו של דבר ניצח טשרניחובסקי, ובחוברת "צמחי א"י" (מילונים י"ד) נקבע זְכְרִינִי בגלל צלילו היפה. ואולי כאן המקום להדגיש, כי עניו היה האיש, ולא התר יע בקולי קולות על חידושים; ומי היום ידע, כי זְכְרִינִי, שֵׁן־הָאֲרִי – חידושים של טשרניחובסקי הם. לאחר מכן פרסם בשפתנו (1918) רשימת פטריות. ועבודת נמלים זו שלו נתנה את אותותיה בשירתו של טשרניחובסקי.

בעוד אשר בשיריו הראשונים מצויות רק מלים מקראיות לטבע ולסובב: גנים, דשא, אור, זמיר, תור, שושנים – הנה בשירים מאוחרים יותר מתגלות התיבות מְלֵה, מְרַנְנִיּוֹת, טְפִיטִים, יִקְיָנוֹתוֹנִים, אֶשְׁכְּרוֹעַ, עֶפְרוֹנִי, קִיכְלִי, אֲנָקוֹר (שאגב שבק חיים לכל חי בזמן האחרון). טשרניחובסקי אהב את החיים בשל גוני גילוייהם, וטרח לתארם בכמה וכמה מן האידיולות שלו בשפעות מונחי מלבוש ומאכל, שהתחקה אחריהם בכל פינות ספרותו, ואף חידש בהם לא מעט. בחתונת אלקה קולחים בזה אחר זה:

וְנִשְׁלּוּ מִמֶּנּוּ כְּלֵי־בֵיתוֹ...

כִּי נַעֲשׂוּ מִסַּעַד וּמִשַּׁעַן

גְּפִיפּוֹת, פְּתוּחַת וּשְׂמִיכוֹת, מַצְעוֹת וְגִלּוּמֵי־אֲרִיגִים,

חֲלִצוֹת־צַבְעוֹנִין וְלִבְנוֹת וּשְׂכֵמוֹת מִשְׂכֵמוֹת יִקְרוֹת,

בְּתֵי־הָרֵאשׁ בְּסִלְסוֹלוֹת וְעִטְרוֹי מְקַלְעוֹת מְקַלְעוֹת,

כְּפוֹת שֶׁל יוֹם וְשֶׁל לַיְלָה, צְנוּעוֹת וְלֹא צְנוּעוֹת מְתִיפּוֹת,

גָּרֵב וּפְזִמְק וְסִינְרִים מְתַנְנְדָרִים לְמוֹ בְּחֻשָּׁאֵי:

שְׂרוּל לְכָאן וְשְׂרוּל כָּאן וְשֶׁבֶל וְכַף וְשׁוֹלָיִם...

ובאיוו אהבת חיים מתוארים בפרוטרוט כלי מעשה הל בביבות:

בָּאָה וְנִטְלָה מֵעַל הַקִּיר הַמַּעְרוֹף הַגָּדוֹל:

לוֹחַת עֲצֵי הָאוֹג, אֲדִירִים וּוְרָדִים עֲשׂוּהוּ,

וְרִקְמָה אֲמִצָּה שֶׁל יָדִים מְבַצְבָּצֵת וְעוֹלָה עַל גְּבוֹ.

שְׂמָה הַמַּעְרוֹף עַל פְּנֵי הַשְּׁלֶחַן וְתַקַּח הַנֶּסֶף,

נִתְנָה בְּנֶסֶף הֵהִיא קִמַח־סֶלֶת מְאֹד דְּקָה,

נִפְתָּה וְזָרְתָה מִיָּד וְתִרְקַד בְּיַדֶּיהָ הַמְהִירוֹת.

כְּאֲבָקוֹת הַשְּׁלֵג הַצַּח נִתְחַבּוּ בְּנִקְבֵי הַנֶּסֶף

גְּרַגְרֵי הַקִּמַח וְכֵה נָחוּ עַל פְּנֵי כָל הַמַּעְרוֹף

גְּרַגְרֵי שֶׁל אֲבָק עַל גְּרַגְרֵי. וְהִלֵּךְ הַמַּצֵּעַ וְגִדֵּל

מִבְּרִיק וּמִבְּהִיק וְצַח, כְּשֶׁלֵּג הָרֵאשׁוֹן, הַיָּרֵד

וְנוֹשֵׁק אֶת אֲדַמַּת הַסֶּתִי: שְׂאֵי שְׁלוֹם מֵאֵת שֶׁר שֶׁל חֶרֶף!

--- וְיִטֵּל לְקַחַה שֵׁשׁ בַּיָּצִים,
טָרְפָה וְשִׁמָּה הַחֲלָבוֹן וְהַחֲלָמוֹן בְּקִמַח הַסֶּלֶת,
לְשֵׁה הַקִּמַח כַּחֵק, לַיִּשָּׁה וְלַיִּשָּׁה חֲזָקָה,
וְהַסֶּף עֵינֹו חֵישׁ קַל וְיֵהִי כְּעֵין הָעֲנָבֵר הַשָּׁקוּף.

כַּסְטֵרֵת הָדוּ אֲמָצָה כֵּן נַעֲשֶׂה מְרָאָה הַבָּצֵק.
לְקַחַה אֹו וְיִטֵּל בְּכַף אֶת הַמַּעֲגִילָה הַחֲלָקָה,
אוֹתָהּ הַעֲבִירָה עַל פְּנֵי הַבָּצֵק אֶל אַרְבַּע פְּנוֹתָיו,
הַעֲבֵר וְהַחֲלֵק בְּעֹז לְהִישִׁירוֹ, לַעֲשׂוֹתוֹ לְשִׁכְבָּה
אַחַת, וּמִדָּה וְקָצֵב אֶחָד לְכָל הַחֲלָקִים;
וְשִׁמָּה אֶת לֶבֶה לְבַל יֵצְאוּ בוּ פְּרָצִים וְחִדּוּדִים.
עֲזֹל הִיָּה וְדֵק, כְּעֵשׂוֹי בְּמִשׁוֹר וּבְמַעֲצָד.
וְנִדְמָה לְרֹנְעִים כְּאֵלוֹ עוֹמֵד עַל נַפְשׁוֹ הַבָּצֵק,
אוֹחֵז בְּחֲלָקַת הָעֵץ, וְנֹאחֵז בְּרֵב קִשְׁיוֹת־עֶרְף,
דָּבֵק בְּחֻזְקָה וּבְעֹז, מִתְרַפֵּק עַל פְּנֵי הַמַּעֲגִילָה...
וְטַפְּלָהּ בּוֹ וְיִטֵּל מְאֹד וְזִרְיוֹה הִיתָה בְּמַעֲשֵׂיהָ.

את כל גודל תרומתו לשפת המדע העברי הוכיח טשרניחובסקי, כאשר נקרא ביזמת ועד הלשון לערוך את המילון הרפואי הגדול, שהניח אחריו ד"ר א' מוזיא ז"ל. בעבודה זו, שהעלתה אותו לארץ-ישראל בשנת 1931, עסק עד 1934. וגם לאחר סיומה והשתקעותו בתל-אביב לא פסק מלשתף עצמו בקביעת מונחי הרפואה, אף על פי שהוועדה ישרה בירושלים. הרבה מכתבים נרגשים כתב על מונחים שלא נשאו חן בעיניו, ורבים מתיקוניו נתקבלו ברשימה הסופית; וכך גם העיר ללא הרף על עבודתה השוטפת של הוועדה האחרונה למונחי הבוטניקה, שישרה בירושלים בראשית שנות הארבעים.

אך היה גם טשרניחובסקי שבעל-פה, שהיה חבר פעיל בוועדה לשמות צמחים, שישרה בתל-אביב במחצית השנייה של שנות השלושים. באיזה להט נעורים היה משתתף בוויכוחים על שמות שונים שנידונו בוועדה, והיה נלהם כארי כנגד כל שם שראה בו פגם אסתטי או צלילי; וזו הייתה מלחמתו, ולא דווקא על מונחים שהציע הוא, בחינת "קבלו דעת".
וטשרניחובסקי המתרגם גם הוא פרק בפני עצמו. גם כאן נראה לי, כי הקו המנחה היה הכנסת יסיפותו של יפת לאוהלי שם, כדי ללמד מה בין ישראל לעמים. דווקא בסגנון המקראי הבולט בהימנון לאתון ובשירי העלילה הבבליים בולט ההבדל הזה, ובולטת רגיעת הכתובים המקראיים לתוכן זר ומוזר, המבליט הן את הדומה (בהימנון לשמש) והן את השונה שברעיונות המובעים:

בְּרֵאת מוֹעֲדִים לַעֲשׂוֹת כָּל בְּרוּאֵיךָ
סֵתוֹ אֲשֶׁר קָרָה בְּכַנְפָיו:
(אף) וְלַעֲפוֹת חֲרָב:
יִצְרֵת שְׁמֵי מְרַחֲקִים לַעֲלוֹת בָּם
לְרֵאוֹת כָּל אֲשֶׁר פִּעֲלָתָ,
כְּאֲשֶׁר הִיִּית לְבִדְךָ ---
הַיְקוּם בִּינְךָ אִתָּה
כְּאֲשֶׁר יִצְרוּם כְּפִיךָ:
תַּעֲלֶה - יְחִיו

תבוא - ינון
 כי אתה היתה ---

בזאת אסיים. חוב גדול חבה השפה העברית, וחבה האקדמיה למשורר הדגול; ואף זו אבן עלומה בציון זה, הנצחי מנחושת, שהציג המשורר לעצמו בשירתנו ובלשונו.

ב. **אומדנת התקציב לשנת 1970—1969**

הוצאות

I. **מינוח, דקדוק ושירות לציבור**

א. **העבודה המדעית**

	85,000	1. משכורת: 5½ מזכירים
	36,000	4 עוזרים
121,000		
30,000		2. הוצאות סוציאליות
5,000		3. תחזוקת הספרייה
2,000		4. ספרות מקצועית לעובדים
158,000 ל"י		

ב. **פרסומים: הדפסה, שכר סופרים**

	9,000	1. זיכרונות האקדמיה
	24,000	2. "לשונו"
	11,000	3. "לשונו לעם"
	14,000	4. דפי "למד לשונך"
	28,000	5. מילוני מונחים מקצועיים
244,000	86,000	

II. **המילון ההיסטורי**

א. **העבודה המדעית**

	76,500	1. משכורת 6½ עובדים
	18,500	2. הוצאות סוציאליות
	1,400	3. ספרות מקצועית לעובדים
	4,600	4. שכר עריכה
101,000		

ב. **עבודת המיכון**

	29,000	1. משכורת: 3 עובדים
	7,000	2. הוצאות סוציאליות
	7,000	3. דמי שימוש במכונות יב"מ
	35,000	4. דמי שימוש במחשב
	25,000	5. ציוד להפעלה, סרטים מגנטיים ושונות
103,000		

ג. **הקמת אגף למילון ההיסטורי**

	3,000	1. פרסים שהוכרו עליהם מקרן זאלצמאן
247,000	43,000	

III. **פרסים למחקר**

3,000	3,000	1. פרסים שהוכרו עליהם מקרן זאלצמאן
-------	-------	------------------------------------

IV. **אמרכלות**

	90,000	1. משכורת: 11 עובדים
--	--------	----------------------

ישיבה פ"ח

	20,000	2. הוצאות סוציאליות
	5,000	3. נסיעות
	7,000	4. הוצאות לישיבות המליאה והוועדות
	7,000	5. ציוד משרדי
	10,500	6. טלפון ודואר
	1,250	7. ביטוח הבניין והרכוש
	1,250	8. ביקורת חשבונות
	6,000	9. לשכת תל-אביב, שכ"ד ושונות
	5,000	10. תחזוקת הבניין והגינה
	3,000	11. שונות
ל"י	156,000	
ל"י	650,000	סך הכול

הכנסות

		א. הקצבות
	399,000	הממשלה (משרד החינוך והתרבות)
	43,000	הממשלה - השתתפות בהקמת אנף לבניין
ל"י	457,000	הסוכנות היהודית
		ב. השתתפות מוסדות בפעולות
	40,000	מוסד ביאליק
	30,000	קרן הזיכרון לתרבות ישראל
	26,000	רשות השדור
	24,000	הטכניון
128,000	8,000	מוסדות שונים - למילונים
		ג. תרומות
	6,000	מתורמים בארץ
21,000	15,000	מתורמים בחו"ל
		ד. מכירת פרסומים
	25,000	
	3,000	ה. ריבית מקרן זאלצמאן
ל"י	634,000	סך הכול

הא' בן-מנחם: הצעת התקציב שלפניכם אינה שונה מן התקציב, שאנו חיים בו השנה. אנו מגישים הפעם הצעת תקציב, שההוצאות בה עולות על ההכנסות המשוערות ב-16 אלף לירות. אין זה אומר, שהחלטנו לעשות נירעונות, ההפך מזה הוא הנכון. לפני כמה שנים הגיע הגירעון שלנו ל-168 אלף לירות, בשנים אלה הצלחנו להקטין את הגירעון, ול-1 באפריל 1968 הגיע הגירעון המצטבר ל-104,000 לירות. אנו ממשיכים במגמה זו כדי להשתחרר מהגירעון. מאחר שדרושים לנו אמצעים נוספים על התקציב, שאנו מקבלים מן הממשלה והסוכנות ומכמה מוסדות אחרים, יש תקווה שנמצא מקור להכנסה נוספת כדי לקיים את תכנית העבודה המסתכמת ב-16 אלף לירות יותר מאשר תקציב ההכנסות המשוער.

הא' ייבין: בתקציב מופיע סעיף הוצאה להקמת אנף למילון ההיסטורי. האם לא מן

הראוי לעשות בנידון זה מה שעושים מוסדות אחרים – להוציא את הנושא הזה מסעיפי ההוצאה וההכנסה של התקציב השוטף, ולרשום זאת כתקציב פיתוח מיוחד?

הא' בן-מנחם: היה אפשר לעשות כפי שמציע הא' ייבין, אבל לא נהגנו כך, משום שבסכום של 43 אלף לירות אי-אפשר להקים בניין. אבל אנו רוצים לבקש מן הממשלה – בנוסף לתקציב השוטף לפעולות הרגילות של האקדמיה – השתתפות בהקמת הבניין בסכום של 43 אלף לירות. ולכן כללנו זאת בהצעת התקציב.

הצעת התקציב אושרה

ג. הא' בן-חיים: בידי חברי האקדמיה נמצא דין-וחשבון של המזכירות המדעית. הא' איתן יוסיף כמה פרטים לחומר שנמסר בכתב.

הא' איתן: העבודה הנעשית מרובה היא, אבל אינה מאוזנת מכמה בחינות. אינה מאוזנת מבחינת החלוקה בין שלוש הערים ומבחינת חלוקת המעמסה בין החברים. בחיפה יש לנו ועדות רבות בשיטתן הטכניון, ושם הצרכים גדולים מאוד. יש לנו שם בעלי מקצוע מסורים ומעוניינים, אבל חסרים לנו שם חברי האקדמיה, שלפחות אחד מהם חייב לפי התקנון להשתתף בכל אחת ואחת מן הוועדות האלה. זהו קושי גדול, והעול, המוטל בשל כך על החברים המעטים המצויים בחיפה, כבד מאוד.

במשך שנים רבות היה המצב כך גם בתל-אביב, אבל עם הצטרפותם של חברים חדשים בבחירות האחרונות לאקדמיה בא שינוי לטובה. בירושלים המצב אינו מניח את הדעת מסיבה הפוכה, ואנו עושים עכשיו מאמצים לתקנו. כאן יושבים רוב חברי האקדמיה, אבל מספר הוועדות למונחים בירושלים קטן, מפני שהמונחים למקצועות רבים אינם אנשי ירושלים. אנו מקווים לחדש בקרוב את העבודה במונחי הרפואה והפסיכולוגיה, וועדות אלה מקומן בירושלים.

במקצוע הרפואה לא הצלחנו למצוא במשך שנים בעלי מקצוע, שיכינו את החומר לפני התחלת העבודה בוועדה. ולבסוף לא בירושלים, אלא בתל-אביב מצאנו את הד"ר אורי זנדבנק, שהכין רשימת יסוד של מונחי פאתולוגיה, והיא טובא לדיון, לאחר שנקבל את הערותיהם של בעלי המקצוע, ששלחנו להם את הרשימה לעיון.

צפויה לירושלים אף ועדה למונחים בתורת הספרות. את עבודת ההכנה בחלק של מקצוע זה יעשה הד"ר אליעזר כגן, איש חיפה. רשימתו כוללת מונחים בתורת המשקל והחרוה, ובימים אלה תישלח לחברי האקדמיה לעיון ולמתן הערות.

יש גם תכניות אחרות כדי לנצל את הכוחות העומדים לרשותנו בירושלים, ובייחוד להרחיב את הפעולה בכל תחומי הדקדוק. יש בירושלים כמה חברים, בייחוד מן החברים החדשים, שעדיין לא שולבו בעבודת הוועדות. ונעשה כמיטב יכולתנו לשתף אותם.

הא' בן-חיים: ראיתי, שיש 29 ועדות בכל הערים, אשר ישבו קרוב ל-120 ישיבות. אמנם החלוקה איננה מאוזנת, אבל ראיתי, שבין הוועדות היו 11, שלא פעלו במשך השנה. האם ועדות אלה לא פעלו, כיוון שהן מכינות את החומר לדפוס, או שהן סיימו את העבודה?

הא' איתן: בדין-וחשבון נאמר, בדרך-כלל, מדוע לא ישבו קצת ועדות. העבודה נמשכת בכל התחומים המנויים ברו"ח – או הכנת חומר לישיבות העתידות להתקיים או סיכום החומר והכנתו לדפוס. ויש שעצם העבודה בוועדה נגמרה, אבל היו עוד התייעצויות, בייחוד

1. דו"ח זה נפרסם בסוף כרך טו (תשכ"ח). במדור "הוועדים והוועדות", עמ' 93-96.

עם אנשי המקצוע, לשם עריכת החומר לדפוס. למשל, המילון למונחי המטיאורולוגיה, שכבר אושר לפני שנתיים, מצריך עוד התייעצויות רבות עם בעל המקצוע, הא' יהודה טוקטלי, כי בינתיים יצא מילון לועזי חדש, ומוטב שיצא מילוננו מותאם למצב המדע הזה היום.

הא' אירמאי: אני רוצה להדגיש במיוחד את מצוקתה של חיפה מבחינת מספר החברים היועצים של האקדמיה בעיר זו. מספר זה אינו מספיק כדי להדביק את הצרכים הרבים ואת היכולת הטמונה בחיפה. יש ועדות רבות, בתחומים חשובים ביותר, שאינן פועלות מפני שאין מומחי לשון, היכולים להשתתף בהן.

הא' איתן: יש לי להוסיף פרט אחד, שהוא חשוב מאוד, מפני שמדובר בצעד ראשון בדרך חדשה. בחיפה מכינים בפעם הראשונה מילון שיצא בלווית הסברים למונחים, הוא המילון למונחי חקר העבודה, שיכלול לא רק מונחים עבריים עם תרגומם הלוועזי, אלא גם הסברים בעברית. נוסף לנו עובד חלקי חדש בחיפה, האינג'נר יוסף בן-גון, והוא שהכין את ההגדרות וההסברים למונחים במילון זה.

הא' דותן: שאלה ומשאלה. השאלה היא: מה עלה בגורלה של הוועדה למונחי הבלשנות, שעמדה שנים רבות, נתפלגה לכמה פלגים וועדות משנה והכינה חומר. אינני רואה כאן זכר לוועדה זו.

המשאלה היא להקמת ועדה לדיון בכללי התעתיק מלוועזית לעברית.

הא' בן-חיים: ההצעה להקמת ועדת התעתיק הייתה לפני המנהלה בישיבה הקודמת והוחלט להקים את הוועדה. הדבר יובא לפני ועד הדקדוק.

הגב' בהט: הישיבה האחרונה של הוועדה למונחי הבלשנות הייתה לפני שנה אחת. בגלל המחסור בחברים מטעם האקדמיה לא יכולנו לקיים ישיבות בשני הפלגים של הוועדה; לפיכך פעלה הוועדה רק בפלג אחד – במונחי התחביר. בינתיים יצאו כמה מחברי הוועדה לחוץ-לארץ. ועדה זו תחדש את דיוניה בשנה זו.

הא' בן-חיים: דין-וחשבון זה צריך עוד להידון במנהלה, וכאן ההודמנות להודות למוזכרות ולכל עובדיה על עבודתם ומאמציהם לקיים את תפקידי האקדמיה.

ד. הגב' בהט: בישיבה האחרונה, שנידונו בה כללי החולם, סוכם הניקוד של "קדשים" ו"שרשים". בסיום הסעיף באה ההערה הבאה:

בספרות שלאחר המקרא מצויים כמה מן השמות במשקל פֶּעַל בריבוי נפרד מלאים וי"ו כגון: כותלים, תוארים, עוקצין, אונסין, עונשין. הו"ו באה כנגד חטף-קמץ על דרך גִּרְנוֹת שבמקרא. [יש מציעים למחוק מהערה זו את המלים: הו"ו באה כנגד חטף-קמץ וכי].

הא' בן-חיים: הערה זו מראה על מחלוקת גדולה בוועדה. מי רוצה להעיר לכלל הוה?

הא' מדן: אני הוא שהעירותי נגד משפט זה בוועדה, ואני רוצה להסביר מדוע. אנו באים לכולל ולנסח כללים מעשיים, ואין אנו באים לתת הסברים היסטוריים לדרכים המשמשות בכתיב שבמקורות בתקופות שונות. אין זה ענייננו כאן, בכללים המעשיים, לספר מה באה הו"ו לומר בכתיב של כמה וכמה מקורות, ובפרט שאין ההסברה ודאית וברורה כלל. יכול אדם להסביר, שו"ו זו בכתיב לא באה לסמן חטף-קמץ, אלא שיש כאן צורה על דרך הארמית פּוּתְּלִין או קְּתְּלִין. וייתכן גם הסבר אחר, פְּתְּלִים כמו אֶתְּלִים, ואין כאן מקום להאריך. ייתכן

שהסברה זו נכונה, וייתכן שאחרת היא הנכונה. על כל פנים זהו עניין לעבודת מחקר של מישוהו, ולא למערכת כללים מעשיים.

הא' ברגרין: בכתב־יד המשנה של קאופמן כתובה הרבה פעמים וי"ו, והניקוד שם בחטף־קמץ. השם גִּרְנֹת במקרא מנוקד בחטף־קמץ. בספרים מופיעה המלה בוי"ו, וברור שכיוונו לחטף־קמץ. גם היום משתמשים בצורות אלה: רִבֵּעַ – רֹבְעִים, ועוד. נדמה לי, שהצעת הוועדה ראויה להתקבל.

הא' בן־חיים: נכון, שהעניין שאנו עוסקים בו הוא עניין של דקדוק מעשי, ולא של מחקר היסטורי, כיצד הייתה ההתפתחות. אבל מלבד זה יש כאן שאלה מעשית, שהוכנסה בהערה, ואולי בגלל הוויכוח, שהיה בשאלה זו. לפי הדקדוק הכללי של המקרא כל המשקל של פִּתְלִים, קִדְשִׁים, פִּעֵל הוא בריבוי פִּתְלִים, קִדְשִׁים, פִּעֵלִים. במקורות לא־מנוקדים, במקורות מאוחרים, אנו מוצאים במקום זה וי"ו, ופשוט המנהג בעדות לקרוא בעברית את האות לאחר הוי"ו בשווא – עוֹנְשִׁים, אוֹכְלִים. גם היום כותבים בעיתונות את המלה בוי"ו, ויש רבים האומרים עוֹנְשִׁין.

האם צורה כמו "עוקצין" היא צורה, שהאקדמיה ממליצה עליה כלשון רשמית? זוהי השאלה הכלולה בתוך ההערה. ויש גם תשובה בהערה. חלק האנשים הסוברים כך סומך על מקורות מנוקדים קדומים, שכותבים בוי"ו, ואף על פי כן מנקדים את האות השנייה בקמץ (ניקוד בבלי). מה רצו המעירים להעיר? אם גם אתה כותב וי"ו, אינך אומר, שוו וי"ו כבבינוני פועל. אבל השאלה עומדת, אם אנו מתירים לומר מלה במשקל זה ברבים פִּתְלִים, פִּעֵלִים, עֲקָצִים. נכון שכבר הותר הדבר בצורת נקבה במשקל פִּעֵלָה – מן חֲלָצָה הכול אומרים חֲלָצוֹת, ולא חֲלָצוֹת. ניתקנו זאת מן הדקדוק שבמקרא.

הייתי רוצה, שתאמר המליאה את דעתה, אם הצורה היא עוֹנְשִׁים או עוֹנְשִׁים. (הא' מדן: זה כבר נאמר.) היו בוועדה חברים, שדרשו להכניס זאת, אם לנקד בחולם או לא. זו הייתה הפשרה, שהיא נכונה. אני חושב, שהצעת הוועדה מן הדין שתתאשר.

הא' שלי: אם הוראה היא, שיש לקרוא "עוֹנְשִׁים", יש לומר ברורות שזהו הקרי, אפילו הכתיב הוא בוי"ו. ואילו ההערה בצורתה זו, שבספרות שלאחר המקרא יש "עונשין" בוי"ו, והוי"ו היא במקום חטף־קמץ ועל דרך גִּרְנֹת שבמקרא, הוא תיאור היסטורי משוער, שהרי אין בינו ודאות, מה היה הקרי של צורה זו. מוטב אפוא שלא להעיר כלל, ומכל מקום להעיר בלי פירושים.

הא' ברגרין: בצורות כאלה יש לתת את כל הנטייה.

בעניין "עונשין": אין ניקוד ספרדי עוֹנְשִׁין. הקריאה הזאת באה ללומדי גמרא בהשפעת הארמית. צורת עוֹנְשִׁים היא מקראית, ו"עונשין" מלא וי"ו – תלמודית. כשיש וי"וים בשמות "כותלים", "עונשין", מוכרחים לומר לתלמידים: תקראו פִּתְלִים, עוֹנְשִׁין. צריך להוסיף את כל הנטייה בהערה.

הא' דותן: איני מבין, מדוע וכתה דווקא תנועה זו להערה מסוג זה. אילו באנו להביא את הכתיב המצוי בספרות שלאחר המקרא – לא נמצאנו מספיקים. ברור לכל אדם – ואם הדבר לא ברור, מן הראוי שייאמר במבוא – שכללים אלה קובעים שיטה; וכשקובעים שיטה, מתעלמים מאפשרויות אחרות; ומה גם שהערה זו אינה אומרת דבר בדבר ההגייה או הניקוד למעשה; היא אומרת שמצאנו גם כתיב, העשוי אולי להעיד על ניקוד אחר, אבל אין ראייה לכך. לשם מה באה הערה זו? לא הבינותי. אם מוסיפים הערה מסוג זה, מדוע לא נוסיף הערה, שגם "חוכמה" נמצא כתוב בוי"ו? הוי"ו מצויה גם בצורות אחרות, גם שם היא שקולה כנגד תנועה זו או אחרת.

אני חושב, שההערה כולה אינה מוסיפה, ואני מציע למחוק אותה.

הגב' בהט: "חכמה" בין שהיא בו"ו ובין שהיא בלי וי"ו אתה קורא חֲכָמָה בתנועת ס, והכ"ף בשווא. "כותלים" אתה עלול לקרוא בכמה דרכים.

הא' בלאו: אני מציע למחוק את הקטע הזה. אין סיבה להזכיר זאת. אם ייאמר, שהריבוי הוא פְּעָלִים, הריהו חל על כל השמות במשקל זה. הצד התיאורטי, כיצד ניקדו זאת, איננו מעונייננו.

הא' בן-חיים: אני מבקש להעיר על דרך עבודתנו עד עכשיו. נכון, שאנו מעוניינים בכללים. אנו מנסחים כללים. ואולי לצורכי הפצה עממית צריך לנסח רק את הכללים. אך לעתים קרובות יקרה ויבוא ערעור מצד אנשים מלומדים יודעי דקדוק, והם ישאלו שאלות: הלא במקורות רבים וחשובים כתוב כך, האשכנזים קוראים כך. מה עושה ועדה כזו? היא מעידה בהערה על עצמה, שהיא יודעת מציאות זו ומרדה בה. היא מעידה, שיש מחלוקת. אם היום נלמד בבית-הספר עֲנָשִׁים, אנו חושבים, שזה לפי הכללים, אף על פי שיש מורים, המוכנים להמליץ על צורה אחרת. ההערה איננה העיקר. היא אומרת, שיש נוהג אחר במקורות, אך מה שיש במקורות עדיין אינו מוכח אותך לומר כך, וכן מה שיש במקורות אינו סותר למעשה את הכלל.

השאלה היא, אם כדאי שתישאר הערה זו ותקדם פני אפשרות של ביקורת. הכלל ברור. אם המליאה חושבת, שההערה מיותרת, מוטב למחוק את כולה, ולא רק את הפסקה האחרונה, כי לא ברור כנגד מה באה הו"ו – כנגד u או כנגד o.

הא' ברגרין: אני תמה על הא' דותן. אין זה דומה לשאר שאלות הכתיב. בשאר השאלות אין הכתיב משנה את הדקדוק, ואילו בצורה זו יש שינוי בלשון שלאחר המקרא ובימי הביניים. הרבה שמות בפ' לא-גרונית, כמו גְּרָנוֹת, נקראים בתנועת ס, ולא בשווא; גם בתנ"ך גְּרָנוֹת, ולא גְּרָנוֹת. וזה נמצא בכל הספרות שלאחר ימי הביניים. זוהי שאלה של דקדוק, איך לקרוא צורה זו; אין זו שאלה של כתיב בלבד. כל מורה המלמד לתלמידים פירושי המקרא, משנה עם פירושים, נתקל בכל עמוד בו"ו. האם נמחק את כל הווי"וים מן הספרות? אי-אפשר למחוק את ההערה. אדרבא, יש להוסיף את כל הנטייה.

הא' ייבין: נכון, שאיננו יכולים להתעלם מכך, שיש "עונשין" ו"עוקצין". אפשר להגיע לפשרה ולכתוב: "משום שלדעת רבים הו"ו באה כנגד חטף-קמץ". אנו אומרים, שיש דעה כזו, ואין זה בכלל שינוי מן הניקוד שהחלטנו עליו. אני בעד קיום ההערה בתוספת הסבר. במקום הנוסח הפסקני, שהו"ו באה כנגד חטף-קמץ – מאחר שיש עוררין על כך, וייתכן שוו"ו הבאה כנגד צורה אחרת – אני מציע לומר: משום שלדעת רבים הו"ו באה כנגד חטף קמץ.

הא' מלצר: לא זו בלבד שיש להביא זאת בהערה, אלא צריך להוסיף בפירושו, שבמלה "עונשין" יש לקרוא את הנו"ן בקמץ. והו חידוש לרבים, וצריך להדגיש זאת.

הא' ריבלין: בהערה נאמר, כי בספרות שלאחר המקרא מוצאים כמה מן השמות במשקל זה בריבוי נפרד מלאים וי"ו, כגון "כותלים, תוארים, עוקצין, אונסין, עונשין, ומישהו אמר, שאפשר להביא עוד כהנה וכהנה דוגמאות כאלה, ממש בלי סוף. איני יודע, אם אפשר להביא בלי סוף מלים כאלה; אני זוכר רק עוד מלה ידועה: "אוכלין". לדעתי הדברים ברורים. בשמות כאלה כמו "עונשין, עוקצין" היו משתמשים הרבה ב"סלג". כאשר באו האשכנזים, לא היו אומרים "עוקצין", אלא "עוקצין", כדי שהילד השומע לא יחשוב שזהו בינוני פועל – אוכלין, עונשין.

הא' איתן: לו הייתה רק הצורה המקראית גִּרְנוֹת, היינו יכולים להוסיף בכלל היסודי הערה ולומר בה, שאמנם לפי הכלל צריך להיות גִּרְנוֹת, אבל נמצא גִּרְנוֹת. מה שנוגע לצורות, הכתובות בוי"ו אחר פ"א השורש בספרות חז"ל – אם הם שמות גזורים משורשי פ' גרונית, אפשר לומר, שהוי"ו באה להביע חטף-קמץ, אולם מה נעשה במלה כגון תֶּאֱר, כשנבוא לנקדה בלשון רבים? כיצד תנוקד? בחטף קמץ? הרי זו תהא צורה חדשה לגמרי. אנו שואפים לקבוע כללים מעשיים שימושיים, ואנו מלמדים: תֶּאֱר – תֶּאֱרִים, בשווא. והנה על יסוד כתיב, שאינו חד-משמעי לגבי הניקוד, אנו מכשירים גם צורה אחרת. נראה לי, שמוטב למחוק את כל ההערה.

הא' בן-חיים: אני מבקש רשות להעיר הערה כחבר הוועדה. אני מבקש לראות את ההערה כהערה לסעיף 3 הדן בסגוליים. הכלל עצמו ברור. על כך אין ויכוח. היו שרצו להכניס "פְּתָלִים", והוועדה לא נתנה להם. הבעיה הייתה המלה "כותלים", הנמצאת במשנה הנלמדת בבית-ספר או בפירוש רש"י או בפירוש ברטנורה. צריך לומר לקורא, שזה לא משקל אחר. אין כאן ויכוח ענייני. אין מישהו בוועדה, האומר שצריך לומר פְּתָלִים. לא נאמר פְּתָלִים; נאמר פְּתָלִים. זוהי החלטתה של הוועדה, הלכה למעשה. אין ההערה באה לומר דבר, אך לגבי דרכה של האקדמיה נדמה לי, שמותר שתהיה הערה.

הא' ברגרין: יש המנקדים רש"י וברטנורה או ספרות ימי-הביניים לתלמידים. גם המדקקים של ימי-הביניים כתבו את הריבוי של משקל פֶּעַל בוי"ו. האם נתקן את הלשון? אם כותב "תוארים" – כיצד נקד את המלה לתלמידים? את ספרות ימי-הביניים צריך לנקד כקריאתה.

הא' סדן: איני מתערב בעניינים של דקדוק וכתיב, גם איני בקי בהם, אבל מבקש אני להבין את כללי העשייה שלנו. כדרך הטבע הרי הולכים מן החיים אל הכללים, אבל אננו, על כרחנו, הולכים מן הכללים אל החיים. אבל מצויות מיני עובדות, שניכר, כי יש בהן סימנים של החיים, חיי לשון, ואנו עשויים לצאת מלפני החיים אל הכללים – על שום מה אנו מתעלמים מהם, על שום מה אנו מזולזלים בהם, ועל שום מה אין אנו מביאים אותם במניין ההכרעה לגבי השימוש למעשה? אם אמרו שְׁרָשׁ – שְׁרָשִׁים – זוהי עובדה של חיי לשון; אם אמרו: עוֹקְצִין – זוהי עובדה של חיי לשון, אם אמרו: עוֹנְשִׁין – זוהי עובדה של חיי לשון. מדוע אין אנו נוהגים מעט דרך-ארץ ראוי לגבי חיי הלשון שהיו, ואין אנו מביאים אותם במניין ההכרעות שלנו? כמובן, ההכרעה תהא סלקטיבית, מה ממסורות הלשון החיות לקרב ומה לרחק, וכן נכריע, אם ייאמר קְדָשִׁים או קְדָשִׁים, עֲקָצִין או עוֹקְצִין, וכדומה.

הא' בן-חיים: העניין נדון בוועדה. לא היה זלזול.

הא' סדן: אני מדבר על הוויכוח עתה.

הא' בן-חיים: כאן יש התנגשות של מסורות. איננו רשאים שלא להתייחס בדרך-ארץ לגבי המסורות השונות שלנו. לא הספרדים, לא התימנים ולא האיטלקים יודעים צורה של "עוֹנְשִׁין". זאת יודע רק חלק של מסורת אשכנזית. השאלה היא, מה אנו בוררים מתוך המסורות אל הלשון הכללית; האם נתיר שתי הצורות או רק אחת? הוועדה הלכה לאחרי עיון אחר המסורת של רוב העדות: פְּתָלִים, עֲנָשִׁים.

הא' רצהבי: אעיר לדברי הא' סדן על עובדת-חיים לשונית ועל עשייה לשונית. כשיש צורה לשונית אחת בחיי המעשה – תינח. אולם הבעיה חמורה, כשיש כמה צורות שימושיות זו בצד זו, ופעמים שתי צורות שונות במסורת עדה אחת (כגון בני תימן הגורסים ב"כותל" –

פּוֹתְלִים, אבל ב"עוקץ" – עוֹקְצִין). ולא במסורות חיות בלבד, אלא אף במסורות קדומות אין צורה אחת ויחידה. טול, למשל, מסורת בבל, המחזיקה בשתי מסורות, בצורת הסמיכות של "כותלים": פּוֹתְלִי, פּוֹתְלִי. גם אם נבקש להכריע עפ"י המקובל בחיי המעשה, כיצד נמצא דרכנו בסבך המסורות למיניהן? לפיכך יש להניח את ההערה כלשונה, מאחר שגלומות בה מסורות ישנות וחיות כאחת. כלל בלבד, ללא הערה, מניח מקום לטעות, שהדברים חלקים ופשוטים.

הא' קדרי: יש צורך בהערה, גם אם היא לא תפסוק בעניין המסורת. אפשר לנסח אותה, שלא תפסוק בעניין כתיב, ולא תבטל מסורות של עדות. נדמה לי שצריך לומר: חטף-קמץ בא גם במקרא במלה גְּרָנוֹת, ובלשון חכמים מצויים כמה מן השמות האלה כתובים בוי". אין לפסול, אם יכתבו "תוארים".

כל ההערה מקומה בהמשך ישר של סעיף 3, לפני המלים "תן דעתך..."

הא' אברמסון: הערה זו צריכה לבוא כולה, אלא שיש להוסיף דוגמה של אֶהְלִים, משום שהיא רגילה יותר. בהסבר אפשר לומר, שהוי"ו באה, כנראה, כנגד חטף-קמץ...

הא' ייבין: הוי"ו באה לדעת רבים כנגד חטף-קמץ.

הא' אברמסון: כל אחד יפרש לו את הדברים, כפי שהוא מבין.

הא' דותן: השתכנעתי עוד יותר, שהערה זו עלולה להתפרש שלא לפי הכוונה הרצויה של המנסחים אותה; היא תתפרש, כפי שנאמר, כהנחה לכתיב, כפי ששמענו בדברי אחד החברים. אם רוצים להעיר, שכך נהגו – יש לומר זאת בפירוש. ההערה, כפי שהיא מנוסחת כאן, מתפרשת כהערה של כתיב. וכך הבינוה חברי האקדמיה.

הא' בן-חיים: הכלל הוא: עֲנִשִּׁים. אם יש צורך בהערה, אבקש מן החברים, שיש להם הצעות לניסוח ההערה, שימצאו את הנוסח לוועדה.

הא' מדן: יש הצעה להשמיט את כל הפירוש המפוקפק הזה.

הא' שלי: קודם כול צריך להצביע, אם בכלל יש מקום להערה גופה.

הא' ברוידא: מראש אני מבקש סליחה, כטירון, אם דבריי יעידו על זרות או בערות. לדעתי, הכול תלוי בכוונה של הדברים, אם הכוונה היא גורמאטיבית, או אם היא דסקריפטיבית-היסטורית. לפי עניות התרשמותי הדברים מכוונים להיות דברים רגולאטיביים, היינו דברים הבאים להנחות את הרבים. לא יהא כל חשש תמיהה מצד הרבים, אם יאמרו המנסחים ברור, שיש יוצאים מן הכלל. בעבודה היסטורית-דסקריפטיבית יש להרחיב את היריעה ולהוסיף דוגמאות.

יש מן ההצעות המובאות להכרעה, הבאות לחדש, להורות הלכה חדשה, בחינת דירקטיבה. ומשום כך יש לתת את כל ההערות, השייכות לתולדות הלשון, בשולי הגיליון, כלומר באופן ברור ונבדל מגוף העניין. שם יש מקום, לדעתי – אם נקבל הצעת פשרה זו – להוסיף, למשל: בספרות שלאחר המקרא מצויים צורה זו או כתיב זה, אם בהשפעת הארמית, או כנגד חטף-קמץ, על דרך כתיב מלא, כתמורה לתנועה. אם כתבו "עוקצין", הרי רבים השפעו מן הארמית והגו "עוֹקְצִין", ואחרים אפשר הגו, על דרך העברית, "עֲקָצִין". אם הכוונה היא לסכם את המצב בתולדות הלשון העברית, הערתו של הא' סדן תופסת. אך אם יש כאן מטרה ברורה להורות דרך לתקנת הרבים, אין צורך להיכנס לפרטי פרטים. צריך לומר פְּתִלִים, עֲנִשִּׁים, וכן למנות את היוצאים מן הכלל הקבועים. ואם באים למנות גם את צורות

העבר, הסוטות כביכול מן הנורמה הנקבעת עכשיו, יש להבדילן במפורש, ולמנוע מכשול מן המבקשים בעיקר הוראת הלכה לעתיד, ולא הארת העבר.

הא' מירסקי: אמת, אנו עוסקים בכללים הניתנים לשימוש, מכל מקום עלינו לדעת את גדרי זכותנו. כוחנו יפה לפסוק במלים מחודשות שאנו מחדשים, מה צורה ניתן להן, אבל אין כוחנו דומה יפה לפסוק במלים הנוהגות בלשון מדורות עולם, כגון מלת "ענשין", שניתנו לה כמה צורות, וכולן חיות בעדות ישראל. אין אנו רשאים לגזור כליה על חיי לשון, אפילו לא של מלה אחת. אלא אם אנו בוררים לנו אחת הצורות, חובה עלינו לציין את שאר הצורות הנוהגות בצדה, כדי שלא להחסיר מאוצר הלשון כלום.

הא' בן-חיים: מאחר שהיושב-ראש של ועד הדקדוק ושל הוועדה לשאלות דקדוק שימושיות חולה, ואינו נוכח בישיבה זו, אומר אני, מה הביא את הוועדה שתיביא הערה זו. בכל לשון יש לשון רגילה שמשמשים בה, ויש גם לשון של סופר מלפני כמה מאות בשנים, שמשמשים בה, בשעה שמציגים יצירה של אותו סופר בתיאטרון, או כאשר מדפיסים את ספריו. הרי מבחינה זו היא גם לשון של אותו דור. כשמציגים את שקספיר, או מלמדים אותו בבית הספר, מציגים או מלמדים את יצירותיו בלשונו. אף לנו יש מקורות, ואת המשנה מלמדים בבית-הספר, ולא רק בבית-ספר דתי. המשנה נלמדת, ואיש לא הוציא ממנה את הוי"ו של "כותלים". עמדה שאלה לפני נקדן כמו ילון, שבוודאי לא זלזל במסורת, אם ינקד כמו שלמד הוא, או בצורה אחרת, המתאימה ללשון הכללית? ילון נקט ניקוד זה – פְתָלִים, ועל כל פנים לא "כותלים".

הוועדה ממליצה, שהאקדמיה תסמוך ידה על צורה זו, אבל היא מעירה, שמצויה גם צורה אחרת. כיוון שהדבר מצוי, היא מזכירה, שאין לקרוא "פְתָלִים". זו הייתה דעתה של הוועדה. בישיבה האחרונה החלטנו על ריבוי של פְתָל – פְתָלִים. עכשיו עלינו להחליט אם לקיים את ההערה או לבטל אותה. אם תחליט המליאה לבטל את ההערה, הרי כל הוויכוח על דרך הניסוח איננו לעניין. השאלה היא, אם עלינו לקיים את ההערה. כאשר יצאו הדברים בדפוס, יכולה ההערה להיכתב בשוליים, כפי שהציע הא' בריידא. אני מעמיד להצבעה את ההצעה לקיים את ההערה.

בעד קיום ההערה הצביעו – 16

נגדו – 8

נמנעו – 2

הא' בן-חיים: עכשיו נדון על טיב ההערה. קיימת הצעת הוועדה, כפי שהובאה בדף שלפניכם. ויש הצעה של הא' מלצר, שנכתוב בפירוש "עונשים" ונקד, כדי שלא יחשבו שזו בעיה של כתיב ולא עניין לשוני. הא' מלצר מציע לקרוא עוֹנְשִׁים, פְתָלִים, כדי להבהיר שזה עניין של לשון, ולא של כתיב.

הא' שלי: לפי דעתי יש להצביע תחילה על החלק הראשון של ההערה בלבד עד המלה "עונשין", בלי הסיפא.

הא' בן-חיים: ההערה לא הובנה, וחשבו שזו שאלה של כתיב. הייתה אי-הבנה והוסבר, שלא הייתה זאת שאלה של כתיב. הייתה שאלה, איך לומר זאת, עוֹנְשִׁין או עֲנָשִׁין, למרות הוי"ו. אם נשמיט את החלק השני, יפרשו זאת כהחלטה של כתיב.

הא' רבין: הצעה זו תחזור לוועדה, והוועדה תנסח אותה, באופן שיהיה אפשר להבינה לפי כוונת הוועדה. איני חושב, שאנו יכולים לעסוק כאן בניסוח.

הא' ברגנרין: אני מסכים להצעה. ברור, שזה לא עניין של כתיב. ניתן גם דוגמות נוספות ונכתוב את כל הנטייה.

הא' בן-שמאי: זה עניין של הסבר. המורה יכול לנקד, כפי שהוא מבין. אנו מבקשים את הוועדה, שתנסח את כל המסורות, והמורה יבחר.

הא' ברודיא: כיוון שנתקבלה ההצעה לקיים את ההערה, אני מציע, שתנקד הוועדה את המסורות השונות וגם את האפשרויות השונות. לא ייתכן להניח את הדברים במטושטש או בסתום. אם מתכוונים לדייק בתיאור הצד ההיסטורי, יש לנקד את הצורות השונות, לצורותיהן ולעצותיהן: עוקצין, עונשין, ועוד ועוד, שאם לא כן, לא ימצא הרוצה ללמוד ידיו ורגליו בין האפשרויות השונות. מלבד סימון התנועות, ראוי להוסיף, במקום הצורך, "בהשפעת הארמית" או "כנגד חטף-קמץ" וכיו"ב.

הא' קדרי: מקומה של ההערה צריך להיות אחר. היא צריכה לבוא כהמשך ישיר של סעיף 3. את הניסוח נחזיר לוועדה.

הא' ייבין: אני יודע, איך אנו נוהגים עם עצמנו. הוחלט, שיש צורך בהערה, הובעו שלוש דעות ברורות מאוד. מדוע אנו משתמטים מהצבעה? מדוע צריך להחזיר זאת לוועדה, שבה יהיה שוב ויכוח, וכאשר היא תחזיר את ההצעה למליאה, שוב נחדש כאן את הוויכוח. מדוע לא נצביע על ההצעות השונות?

הא' מדן: הא' ייבין אמר את עיקר הדברים. אנו עוסקים במליאה בנקודה קטנה – ששמה חולם – שנתיים חסר שלושה חודשים, וקדם לזה עיסוק ממושך בוועדה. כמה זמן רוצה המליאה לעסוק עוד בכללי החולם? החזרת ההצעה לוועדה פירושה, שבעוד חודש שוב יובא העניין למליאה, ושוב נחזור על מה שנאמר בוועדה ועל מה שנאמר היום כאן.

הא' בן-שמאי: אם יהיה ההסבר מלא, יהיה זה עניין של אישור בלבד.

הא' רבין: הצעתי את הצעתי, אבל לא התכוונתי שיובא הדבר לדין. אין צורך, שנחליט על אמת מדעית ונביע אותה בהערה. החלטנו, שתהיה הערה, שתסביר באופן מדעי את המצב. אפשר לסמוך על חברי הוועדה, שינסחו את ההסבר המדעי.

הא' ייבין: על המליאה לאשר זאת.

הא' רבין: אנו יכולים להחליט כאן, שתופיע הערה מדעית בשלי הגיליון ותסביר את המצב במסורות השונות, ושאלו סומכים את ידו על תוכן ההערה.

הא' שלי: דומה שבויכוח נתלבנו עיקרי המחלוקת: הוועדה הביעה דעתה, שהיא רוצה בהערה זו לקבוע כלל, כיצד יש לנקד אותם חריגים שכתובם בו"ו. ואילו במליאה באה לידי ביטוי הדעה, שלא נקבע כיצד לנקד, אלא נשאיר עניין זה פתוח, וכל אחד ינקד כפי שנראה לו: אלו שתי דעות שונות, ויש להכריע ביניהן.

הא' רבין: אני חושב, שאין אנו יכולים להחליט על ניקוד של צורה מסורתית, שאיננו ממליצים עליה. אפשר לקבוע עובדות ולהביא את כל הצורות.

הא' בן-חיים: אני רוצה לתמוך בהצעה להחזיר את ההערה לוועדה. יש לנו כאן הערה, שהחברים מפרשים אותה בצורות שונות. לא ייתכן, שתתפרשנה החלטות בצורות שונות, כאן לא הייתה הערה היסטורית בלבד, אלא זו הייתה הערה, שגם במקורות מנקדים כך. אם אתם

חושבים שלא כך הדבר, צריך לומר זאת. כבר בדיון של היום יש משהו שלא הובן. האם לא כדאי להבהיר את הנקודה הזו על-ידי ניסוח מוצלח יותר. הכוונה אינה להיסטוריה. החלטנו, שצריך שתבוא הערה כזו. לא החלטנו על הניסוח. יש שתי הצעות: האחת אומרת להעביר את עניין הניסוח לוועדה; והשנייה אומרת, שהמליאה תחליט על כך היום.

בעד החזרת ההערה לוועדה לניסוח חדש הצביעו – 11
נגד זה 8

הא' בן-חיים: ההערה טובה לפני המליאה כשהיא מנוסחת באופן ברור. אבקש מן החברים, שימציאו בהקדם לוועדה הצעות לניסוח ההערה. הוועדה תשקול את כל ההצעות ותביא את נוסח ההערה למליאה. חשוב, שיעבירו החברים את הצעותיהם לוועדה, כדי שלא תיעשה מלאכה חפזה.

אנו עוברים לדיון בכלל ד':

שמות שצורתם זכרית, והם דומים בשתי הברותיהם האחרונות לסגוליים, משתנה בהם החולם בין ביחיד (כבשאר הסגוליים) ובין בריבוי לקמץ קטן, כגון: צַפְרָן, צַפְרָנִי, צַפְרָנִים; אֶשְׁבֶּרֶן, אֶשְׁבֶּרְנִים; בְּדֹלַח, בְּדֹלָחִים; מְקַטְרָן, מְקַטְרָנִים.

הא' ריבלין: אינני יודע, אם יכולה להיות לשון רבים של בְּדֹלַח.

הא' בן-חיים: יש בְּדֹלַח ברבים בשירת ר' יהודה הלוי ואבן גבירול.

הא' רצהבי: "בְּדֹלָחִים" מקובלת בשירת ספרד לא בצורת רבים בלבד, אלא אף בצורה נקבית "בְּדֹלָחָה". בריבוי היא שגורה בפיהם של כמה משוררים. ומן השירה נתקבלה גם לדקדוק הרד"ק ב"מכלול" קובץ מפורש: "ויהיה קיבוץ בדולח, בדולחיים, הלמיד בקמץ". אין להתעלם מן הצורה הזאת, שתקעה לה יתד בשירת ספרד ובמקצת גם בספרי הדקדוק ובמילונים (בן-יהודה קבעה במילונו כצורת ריבוי ל"בְּדֹלָח"). מן הראוי לציינה בצד הכלל.

בעד קבלת כלל ד' הצביעו – 22

נגדה 1
נמנעו 2

כלל ד' נתקבל

הא' בן-חיים: לפנינו כלל ה':

שמות שצורתם נקבית, והם דומים בשתי הברותיהם האחרונות לסגוליים, נוטים ביחיד כסגוליים, אבל בריבוי החולם מתקיים ונכתב מלא, כגון: כְּתָבָה, כְּתָבְתִי, כְּתָבְתֶּךָ וכן חֲרַשְׁתְּ, מְהַמְרֶת, צְמַמְרֶת, כְּתָנָה, שְׁבַלְתְּ, בְּצַרְתְּ, גְּלִילְתְּ, מַחְלֶקְתְּ, אֶשְׁמֶרְתְּ, תְּרַנְגְּלֶת, ובריבוי: כְּתוּבוֹת, כְּתוּבוֹתֵי וכו', מְהַמְרוֹת, מְהַמְרוֹתֶיךָ, שְׁבוּלִים (במקרא שְׁבָלִים), גְּלוּלוֹת, גְּלוּלוֹתֶיכֶם; מַחְלֶקְתְּ, מַחְלֹקוֹתֶיהֶם (במקרא: גְּלוּלְתֶם, מַחְלֶקְתֶם), אֶשְׁמֹרוֹת, אֶשְׁמֹרוֹתֶיךָ וכו'.

יש נטייה שלא כבמקרא. לפי המקרא, בכלל המקומות האלה צריך להיות שווא. ויש כאן נטייה לצד מסורות לא מקראיות בעל-פה נגד כללים ומבנה הלשון של המקרא.

הא' ברגרין : זו נטייה של לשון החכמים.

בעד קבלת כלל ה' הצביעו – 21

נגדה – 1

נמנעו – 3

כלל ה' נתקבל

הא' בן-חיים : כלל ו' :

בשם צפור מתקיים החולם בכל הנטייה, כלומר גם בריבוי, עם שבמקרא הוא משתנה לחטף-קמץ.

גם זו הוראה מפורשת נגד המקרא. הא' בנעט לא הסכים עם הכלל, שצפור כמו שפלת.

הא' בנעט : הריבוי צפורים נפוץ מאוד בשירה ובפרוזה העברית. דומני, שיש יופי מיוחד בצורה צפורים, שהיא כאילו תואמת את קלות המעוף. צורה זו טבועה במקרא ומקובלת בכל הספרות שנדפסה עד ימינו. לא צריך לשנות זאת. מותר שיהיה זה יוצא מן הכלל.

הא' בן-חיים : ההבדל הוא בין צפורים לבין צפורים, בחולם. אלה שהיו בעד הצורה צפורים בחולם ידעו, שיש יוצא מן הכלל גם במקרא, השם הפרטי צפורה, בחולם.

הא' ייבין : הוציאו משום מה את צפור מן הכלל החמישי, וקבעו לה כלל נפרד. צפורים זה כמו שבולים. או שצריך לצרף את שבולים לכאן, או את צפורים לשם. זהו אותו עניין. יש לי רושם, שכל עניין שבולים אין מקורו בצורה שפלת. לבנים זה לא ריבוי של לבנה, אלא של "לזכך" או לבן. וכן דבורה – דבורים, נמלה – נמלים. זהו אותו עניין, קשה להפריד בין הדברים. איני יודע, מדוע צריך לעשות כלל מיוחד לשם צפור. איני יודע, מדוע גם ב"שבולים" וגם ב"צפורים" צריך ללכת שלא לפי המקרא. צריך להוציא את המלים צפורים, שבולים, ולהחליט שאלה שמות מיוחדים ולקיים בהם את הצורה שבמקרא. מדוע "צפורים" ו"שבולים" בחולם, כאשר כתוב בחטף-קמץ? יש לכך הסבר לשוני והסבר היסטורי. מדוע צריך לעשות זאת?

הא' בלאו : הצורה שבולים כבר נתקבלה בכלל הקודם.

הא' בן-חיים : כלל ה' עוסק בשמות שצורתם נקבה, בתי"ו בסופם. כלל ו' דן ב"צפור" שאין תי"ו בסופו. האם יש הצעה נגדית לקביעות הוועדה שבולים, צפורים?

הא' מייזלש : האם ההוראה הזו הולמת גם את ההוראה, שהי"ו נשארת בריבוי אפילו בכתיב מנוקד? (תשובה: כן). זהו שינוי מן המקובל בתנ"ך. קבענו כללי כתיב להקלת הקריאה. כאן משנים...

הא' קדרי : למה לנו ליחד למלה זו כלל בפני עצמו, בשעה שלמלים אחרות ייחדנו הערה בלבד. אפשר לצרף את צפור אל השמות שבכלל ה' או לכללים של קדשים, קדקדים.

הא' בן-חיים : הדברים אינם שווים. המלה תשובץ במקומה לפי מה שיוחלט.

הא' רצהבי : יש לקבל כעיקר את הצורה המקראית, כיוון שהיא נפוצה ומקובלת, ואף נראית יותר. בצדה, כטפל, תבוא הצורה השנייה בחולם. והרי המסורת הבבליית קיימה "שבולים" (חולם מלא) בצידה של "שבולים" המקראית. ביאליק בשירו "אל הצפור" גרס "צפורי", בחולם מלא, בדומה ל"כנור".

הא' בריוידא: רצוני לתמוך בדעתו של פרום' בנעט, ומאותם הטעמים שהוא מנה; ומציע אני לצרף למניין את המלה שֶבְּלִים מאותם טעמים. בכל לשון חיה יש יוצאים מן הכלל, ויש לכך לא רק הסברים היסטוריים, אלא גם פסיכולוגיים ואחרים. ולא רק בפיוט יש לקיים זאת, אלא גם בפרוזה. אין כל רע בזה, אם ילמד הנער, שיש יוצא מן הכלל – צְפָרִים, שְבָלִים. לא צריך להשוות צְפֹר דווקא אל כְּנֹר, צְנֹר או קְפֹד. נתן דרור לצְפֹר אחת וכן לשְבָלִת; נשאר אותן כבמקרא, בחטף-קמץ ברבים.

הא' מדן: לפי זה צריך לנהוג גם בשם כְּתָנָת.

הא' מייזלש: אנו מדברים על כללי כתיב לשם הקלת הקריאה. כותבים "צפורים" בו"ו. הניקוד הנכון הוא חטף-קמץ. למה יצאנו מגדר כל הכללים?

הא' בנעט: אני שותף לדעה, שדין שְבָלִים כדין צְפָרִים, אע"פ שהיחיד של שתי המלים שונה. אם הצורה ההיסטורית של ריבוי מלים שכיחות כל כך בספרותנו תוצא פתאום מן השימוש, חוששני שהשינוי הזה יבלבל את התלמידים יותר משיקל להם.

הא' בלאו: מדוע נהגנו באופן שונה במלה קְדָקֵד מאשר במלה צְפֹר? בשתי המלים יש תנועת ו, המתקיימת במבטא. האם לא נוכל לנהוג לגבי קְדָקֵד באותו אופן?

הא' בן-חיים: זוהי שאלה של הצבעת הרוב. היה מישוה בוועדה שסבר, שצריך לנהוג קְדָקֵד כמו צְפֹר כבחולם מלא. היה חלק, שלא רצה בכך.

הא' בלאו: אחת מן השתיים... עלינו לנהוג בעקיבות.

הא' בן-חיים: בשלב הסיכום יהיה אפשר לעשות התאמות.

זו דעתם של אלה שהציעו את ההצעה. הייתה שאלה, כיצד רואים את הדקדוק העברי. מצד אחד יש מלות רבות במקרא, שפרצו את גדר המקרא, מן כְּתָנָת הריבוי הוא בחטף-קמץ, מן גְּלֹגְלוֹת ית גְּלֹגְלוֹתָם. ויש מלים מאוחרות, כמו תְּלַבֶּשֶׁת, שהורגלנו לקרוא ולקיים בהן את תנועת החולם. האם יש דין נפרד למלים לפי מוצאן, או לפי מבניהן? בדרך כלל משתדלת הוועדה ללכת לפי קו מסוים, אבל לעתים קרובות אינה יכולה לעשות זאת. מצד אחד, אין קְפֹד שונה לחלוטין מן צְפֹר, גם לא בערבית. בערבית זוהי תנועה ארוכה. זה לא משקל של שְכֹר. לא העלינו על הדעת לכתוב קְפָדִים בחטף-קמץ. האם נלמד כל מלה לחוד, או נלמד כלל? אפשר להוציא גם כמה מלים כיוצאות מן הכלל. הוועדה סברה, שאומרים צְפֹרִים, שְבֹלִים; נראה את צְפֹר כמו את שְכֹר, ונראה שְבֹלִים כמו צורות אחרות. גם הגישה האחרת מובנת.

הא' בנעט: מה עושים בסמיכות ריבוי המלה "כותונת", שהוא במקרא כְּתֹנֹת, בלי ו בהברה השנייה?

הא' מדן: כתוב גם בְּכֹתְנֹתָם, בקיום תנועת ו.

הא' בן-חיים: הכוונה, שזה יתקיים בנטייה. החברים יודעים את הבעיה. נחליט לפי דעת הרוב. עומדת שאלה קונקרטית. הא' ייבין הציע שְבָלִים בחטף-קמץ. הא' בנעט חושב שהשם שְבָלִת צריך להיות לפי הכלל שנתקבל.

הא' סדן: עד היום הכתיב בשירה הוא כתיב חסר. שאלה זו לא הבאנו: האם זה שטר היתר גם לטקסטים של שירה? על סמך ההחלטה של האקדמיה יכתבו צְפֹרִים, שְבֹלִים. האם יכתב "שבליים" בו"ו או בחטף-קמץ בשירה מנוקדת.

הא' בן-חיים: הכלל הוא, שכל עבודת האקדמיה מכוונת ללשון פשוטה, ואין זו הדרכה למשוררים ולסופרים. אין מכתיבים זאת לשירה. השאלה שלנו היא, מה מלמדים בבתי-ספר.

הא' סדן: אם כותבים צפּרִים בחטף קמץ, אין הלשון משתבשת בכך.

הא' בן-חיים: אין האקדמיה נותנת הוראה לסופרים איך עליהם לכתוב: זה לא תפקידה. היא הגדירה זאת בפרק הראשון.

הא' ברגרין: כל עיקר עבודתנו הוא להכניס סדר בהוראה בבית-הספר ובקריאה. ככל שנרבה ביוצאים מן הכלל לתלמידים, ייכשלו גם המורים המכניסים את הבחינות וגם הנבחנים. אחר כל בחינה בךדוק יש התקפה על מנסחי השאלות. הדברים קשים, כי הלשון היא בת 3000 שנה, ויש בה צורות מתקופות שונות. אנו רוצים למעט ביוצאים מן הכלל. על כן החלטנו החלטתנו על צפּור. המשוררים יכתבו כהבנתם.

הא' מייזלש: הניסוח של הכלל אינו טוב. "מתקיים הוי"ו" - צריך לומר - ולא "החולם מתקיים".

הא' מדן: כל חולם מתקיים נכתב מלא. החולם של צפּור גם במקרא הוא חולם מלא.

הא' בן-חיים: בצפּור החולם מתקיים.

הא' מייזלש: כאן מוצע להכניס וי"ו אפילו בכתיב חסר. מוסיפים כאן אות.

הא' ברוידא: אם ביחיד יש חולם בלי וי"ו, ופתאום מופיעה וי"ו, ישאל הילד, מניין הופיעה הוי"ו.

הא' בלאו: חולם מלא מתקיים תמיד.

הא' ברוידא: מניין מופיעה וי"ו ברבים של שפּלָת?

הא' בן-חיים: כלל הוא, שכאשר אומרים חולם קיים, הכוונה לחולם בתוספת וי"ו. האם ברור לחברים, על מה מצביעים? קודם נצביע על הכלל של צפּור, ואחר כך נחזור לשאלת האחדת הכללים. לפנינו שתי הצעות: הצעת הוועדה צפּורים בחולם מלא, והצעה נגדית היא צפּרים בחטף-קמץ. ויש גם הצעה לתת את המקרא כעיקר, ואת הצורה השנייה כטפל, ויש הצעה להביא את שתי הצורות בשווה.

הא' ריבלין: נאמר, שבמקרא מנוקד בחטף-קמץ.

הא' בן-חיים: אני מעמיד להצבעה את הצעת הוועדה, שבשם צפּור החולם מתקיים (עם וי"ו) גם בריבוי.

בעד הצעת הוועדה, צפּורים בחולם, הצביעו - 8

נגדה - 8

נמנע - 1

בעד ההצעה צפּרים בחטף-קמץ הצביעו - 6

נגדה - 9

נמנעו - 3

בעד ההצעה לקיים את שתי הצורות הצביעו - 10

נגדה - 3

נמנעו - 3